

ยักษในพระไตรปิฎก

พระมหาประภาส แก้วสวรรค์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา ภาษาบาลี - สันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2540

ISBN 974-638-690-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

YAKKHA IN THE BUDDHIST CANONICAL TEXTS

Pramaha Prapas Keawsawan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Pali and Sanskrit

Department of Eastern Languages

Graduate School

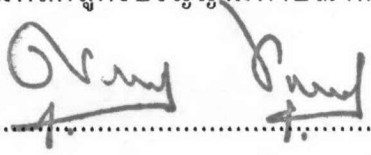
Chulalongkorn University

Academic Year 1997

ISBN 974-638-690-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ยักษ์ในพระไตรปิฎก
โดย	พระมหาประภาส แก้วสุวรรณค์
ภาควิชา	ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	อาจารย์ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

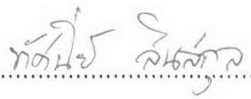

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์สุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.ประพจน์ อัสววิรุฬหการ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สิ้นสกุล)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

พระมหาประกาศ แก้วสุวรรณ : ยักษ์ในพระไตรปิฎก (YAKKHA IN THE BUDDHIST CANONICAL TEXTS) อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.ปราณี พาพานิช, อ.ที่ปรึกษาร่วม : อ.ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, 77 หน้า. ISBN 974-638-690-5.

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความหมายของคำว่า “ยักษ์” แนวคิด ลักษณะ และ บทบาทของยักษ์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และอรรถกถา

ผลของการวิจัยได้พบว่า ความหมายของยักษ์ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ไม่แตกต่างกัน คือ หมายถึงมนุษย์ผู้ที่บริสุทธิ์ พ้นจากกิเลส ควรแก่การบูชา และยักษ์หมายถึงมนุษย์ซึ่งมีที่มาจาก ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ว่า ยักษ์คืออมมนุษย์ผู้นำกลัว สามารถทำอันตรายให้แก่มนุษย์ มนุษย์จึงต้อง ทำการบูชาเช่นสรวง อนึ่ง แนวคิดว่า ยักษ์เป็นอมมนุษย์นี้ ยังแสดงถึงความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในพระ พุทธศาสนา ในแง่ที่ว่า ผู้ที่เกิดเป็นยักษ์นั้น เป็นผลมาจากการละเมิดศีล ประพฤติกรรมบกพร่องและมี ความตระหนี่

ยักษ์มีกำเนิดแตกต่างกันตามผลของกรรมที่เคยสั่งสมมาในชาติอดีต สามารถแบ่งออกได้ เป็น ๒ ประเภทคือ ยักษ์เทวดาในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา และยักษ์ดิรัจฉาน ยักษ์สามารถเป็น อริบุคคลชั้นโสดาบันได้ ถ้าทำความดี ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

บทบาทของยักษ์ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา คือ ช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา และช่วยให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ลุล่วงไปด้วยดี อีกทั้งสนับสนุนอุบาสกและอุบาสิกาให้บรรลुरुธรรม และเป็นทูตของพระยมที่มาลงโทษคนทำชั่ว

ส่วนยักษ์ที่ไม่เป็นพุทธศาสนิกชนมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ คือ เป็นผู้มารบกวน ทำ อันตรายมนุษย์โดยวิธีต่างๆ ดังนั้นในพระพุทธศาสนาจึงมีความเชื่อว่า การสวดพระปริตต์จะป้องกันมิให้ ยักษ์มาทำอันตรายได้

ภาควิชา ..... ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา ..... ภาษาบาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา 2540

ลายมือชื่อนิติต .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

C 710649 : MAJOR PALI AND SANSKRIT

KEY WORD : YAKKHA / BUDDHIST CANONICAL TEXTS

PRAMAHA PRAPAS.KEAWSAWAN : YAKKHA IN THE BUDDHIST CANONICAL TEXTS. THESIS ADVISOR : ASSIST.PROF. PRANEE LAPANICH, Ph. D. THESIS CO-ADVISOR : ASSO. PROF. BANJOB BANNARUJI, Ph. D. 77 pp. ISBN 974-638-690-5.

The purpose of this thesis is to study the meaning of the word “Yakkha” together with its concept, character and role found in the Buddhist Canons and the commentaries.

The research reveals that the meaning of “Yakkha” in the Buddhist Canons and in the commentaries do not differ. “Yakkha” is a human being who is pure, free from defilements and worthy of worship. Besides, “Yakkha” is a non-human being horrible and harmful to men who must propitiate him as prescribed in the Brahmanic scriptures. The concept of “Yakkha” as a non-human being is related to Buddhist belief (the Law of Karma) that one is born as a “Yakkha” because of laxity in observance of the precepts, negligence of good behaviour and lack of generosity.

In term of origin non-human being Yakkha can be described into 2 categories. First, Yakkhadeva who resides in the Cātumahārājikā heaven and second, Yakkhatiracchāna, a hideous Yakkha. Both types can, if they put an effort to follow the teaching of the Buddha, attain the first fruit (Sotāpanna).

Yakkha who professes Buddhism has a role as described in the Buddhist scripture in spreading the good doctrine, assisting in several religious activities, supporting Buddhist laymen and laywomen in attaining religious goals as well as acting as a messenger of Yama, Lord of Death in punishing sinful people.

As for the non-Buddhist Yakkha usually has bad relations with human-beings. It could be harmful to human-beings in many ways. Therefore, it is a practice in Buddhism to recite paritta in order to ward off the harmful acts of the Yakkha.

ภาควิชา ภาษาศาสตร์ตะวันออก.....

สาขาวิชา ภาษามาลี-สันสกฤต.....

ปีการศึกษา 2540.....

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะความอนุเคราะห์จากหลายๆ ท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอกล่าววามไว้ด้วยความซาบซึ้ง และขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ดังต่อไปนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี พาพานิช และอาจารย์ ดร. ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิกรุณาเมตตารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา พร้อมทั้งเอาใจใส่สอบถามความก้าวหน้า แก้ไขตรวจทานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้เป็นอย่างดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สิ้นสกุล ผู้ให้ความรู้ภาษาสันสกฤตคนแรกของผู้วิจัย เป็นผู้มีส่วนช่วยเหลือให้คำแนะนำในการศึกษา และเตรียมตัวสอบ ตลอดจนทุนการศึกษา

อาจารย์ ดร. ประพนธ์ อัครวิรุพหการ ผู้ให้ความรู้อย่างกว้างขวางในด้านภาษาบาลี สันสกฤต และความรู้พื้นฐานภาษาอังกฤษ เป็นผู้ให้แนวคิดในการทำวิทยานิพนธ์นี้ตั้งแต่ต้น

คุณเพิ่มศักดิ์-คุณกัลยา วงศ์แสงจันทร์ ผู้ล่องลับไปแล้ว เป็นผู้ถวายทุนการศึกษา คุณสุวิทย์ - คุณประภาพรธรรม ชัยประเสริฐ คุณเสวต - คุณอารา เทพธรณี ผู้ให้ความอุปถัมภ์ในการทำวิจัย คุณวัลลภา คัชวาระวัง เจ้าหน้าที่ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ เป็นผู้ถวายอาหารตลอดระยะเวลาที่ศึกษา

ผู้วิจัยขอขอบคุณในน้ำใจของสหธรรมิกผู้เป็นกัลยามิตรทุกท่านที่คอยให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดจนให้กำลังใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระมหาณรงค์ เพชรบุญดี

อนึ่ง ผู้วิจัยต้องขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของบิดามารดา อุปัชฌาย์ ครูอาจารย์ทุกท่าน ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้วิชาการแก่ผู้วิจัยนับแต่อดีตจนปัจจุบันไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
บทที่	
1. บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	1
ขอบเขตของการวิจัย.....	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	2
2. ความหมายของคำว่ายักษ์ในพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกา.....	3
วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์.....	3
ความหมายของคำว่ายักษ์ในภาษาบาลี.....	4
ความหมายของยักษ์ในพระไตรปิฎก.....	7
ก. ความหมายของยักษ์ในพระวินัยปิฎก.....	7
ข. ความหมายของยักษ์ในพระสุตตันตปิฎก.....	8
ค. ความหมายของยักษ์ในพระอภิธรรมปิฎก.....	15

	หน้า
ความหมายของยักษ์ในอรรถกถา.....	15
ความหมายของยักษ์ในฎีกา.....	20
3. แนวคิดเรื่องยักษ์ในพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกา.....	22
ความเป็นมาของแนวคิด.....	22
คติเกี่ยวกับยักษ์ในศาสนาพราหมณ์.....	23
แนวความคิดเรื่องยักษ์ในพระพุทธศาสนา.....	26
ก. แนวคิดว่ายักษ์เป็นมนุษย์.....	27
แนวคิดว่ายักษ์เป็นมนุษย์ในวรรณคดี.....	29
และนักโบราณคดี.....	29
ข. แนวคิดว่ายักษ์เป็นอมมนุษย์.....	31
ยักษ์เทวดา.....	32
สาเหตุที่เกิดเป็นยักษ์เทวดา.....	33
1. คตินิยมการนับถือยักษ์ของชาวพื้นเมืองอินเดีย ที่มีมา นาน เช่น ลัทธการบูชายักษ์.....	34
2. คติที่ว่า ยักษ์หมายถึงผู้สูงส่ง หรือผู้ควรแก่การบูชา.....	35
ยักษ์ดิรัจฉาน.....	36
สาเหตุที่เกิดเป็นยักษ์ดิรัจฉาน.....	38
1. การไม่ประพฤติอยู่ในศีล 5.....	38
2. การประพฤติธรรมบกพร่อง.....	38

3. ความเป็นผู้ตระหนี่.....	39
4. ลักษณะและบทบาทของยักษ์ในพระไตรปิฎก และอรรถกถา.....	41
ลักษณะทั่วไป.....	41
ก. ลักษณะเฉพาะตน.....	42
1. กำเนิด - ความตาย.....	42
2. เพศ.....	44
3. รูปร่าง.....	45
4. อาหาร.....	46
5. ที่อยู่อาศัย.....	47
6. ฤทธิ์.....	50
7. อุปนิสัย.....	52
8. ปัญญา.....	54
ข. ลักษณะทางสังคม.....	56
1. ลำดับชั้น.....	56
2. หน้าที่.....	56
3. การประชุม.....	57
ความสัมพันธ์ของยักษ์กับมนุษย์ ในพระไตรปิฎก และอรรถกถา.....	58
อันตรายของยักษ์.....	58

	หน้า
วิธีป้องกันอันตรายจากยักษ์.....	60
พระปริตต์บทสวดป้องกันยักษ์.....	60
บทบาทของยักษ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา.....	62
1. การช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนา.....	63
2. การช่วยเหลือให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาถูกล่วงไปด้วยดี.	64
3. การชื่นชมสดุดีพระภิกษุ พระภิกษุณีที่ปฏิบัติธรรม.....	64
4. การสนับสนุนอุบาสก อุบาสิกาให้บรรลุนิพพาน.....	65
บทบาทของยักษ์ในฐานะทูตของพระยม.....	67
5. สรุปลง และข้อเสนอแนะ.....	69
สรุป.....	69
ข้อเสนอแนะ.....	70
รายการอ้างอิง.....	71
ประวัติผู้วิจัย.....	77

อักษรย่อบอกนามคัมภีร์ในพุทธศาสนา

อักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ สยามรัฐสุด เตปิฎก. 45 เล่ม กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย. พ.ศ. 2523.

1. วินยปิฎก

วินย. 1/196/143	= วินยปิฎก มหาวิภังค (ปฐมภาค)
วินย. 7/26 - 27/11	= วินยปิฎก จุลลวคค (ทุติยภาค)

2. สุตตนปิฎก

ที.ส. 9/94 - 99/68 - 77	= ทีฆนิกาย สีลขนฺธวคค
ที.ม. 10/319/382	= ทีฆนิกาย มหาวคค
ที.ปา. 11/208/209	= ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ม.ม. 12/435/465	= มัชฌิมนิกาย มุลปณฺณาสก
ม.ม. 13/82/78	= มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณฺณาสก
ม.อุ. 14/582/373	= มัชฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสก
ส.ส. 15/820 - 821/308	= สัมมุตตนิคาย สคาลวคค
อง.จตุกก 21/36/49	= องคุตตรนิกาย จตุกกนิปาด
อง.อฏฐก. 23/126/245	= องคุตตรนิกาย อฏฐกนิปาด
อง.ทสก. 24/26/68	= องคุตตรนิกาย ทสกนิปาด
บ.สุ. 25/359/418	= บุพทกนิกาย สุตตนิปาด
บ.บ. 25/90/13	= บุพทกนิกาย บุพทกปาฐ
บ.วิมาน. 26/106/184	= บุพทกนิกาย วิมานวคค
บ.ชา. 27/101/218	= บุพทกนิกาย ชาตค (เอก - จตุตถีสนิปาด)
บ.ชา. 28/1173/418	= บุพทกนิกาย ชาตค (ปณฺญาส - มหานิปาด)

ช.ญ. 30/120/45	= ชุบทุททนิกาย จุพนิตเทศ
ช.อป. 32/412/571	= ชุบทุททนิกาย อปทาน
ช.จริยา. 33/15/573	= ชุบทุททนิกาย จริยาปิฎก

3. อภิธรรมปิฎก

อภิ.ก. 37/83/42	= อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ
-----------------	------------------------

อรรถกถา

ชา.อ.	= ชาตกกฐกถา
-------	-------------

คำชี้แจงในการใช้อักษรย่อบอกนามคัมภีร์ และเลขบอกเล่ม ข้อ หน้า

1. คัมภีร์ในหมวดพระไตรปิฎก มีตัวเลขตามหลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ 3 ชุด บอกเล่ม ข้อ และหน้าตามลำดับ ตัวอย่างเช่น

วินย. 1/196/143	หมายถึง พระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 ข้อ 196 หน้า 143
ที.ม. 10/319/382	หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 10 ข้อ 319 หน้า 382
อภิ.ก. 37/83/42	หมายถึง พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ เล่มที่ 37 ข้อ 83 หน้า 42

2. คัมภีร์อรรถกถาชาคก มีตัวเลขตามหลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ 2 ชุด บอกเล่ม และหน้าตามลำดับ ตัวอย่างเช่น ชา.อ. 41/206 - 226 หมายถึง ชาตกกฐกถา เล่มที่ 41 หน้า 206 ถึงหน้า 226.